

RÉGÉSZETI DOLGOZATOK

AZ EÖTVÖS LÓRÁND TUDOMÁNYEGYETEM
RÉGÉSZETI INTÉZETÉBŐL

4

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGICÆ

EX INSTITUTO ARCHAEOLOGICO
UNIVERSITATIS DE ROLANDO EÖTVÖS NOMINATÆ

BUDAPEST, 1962

BEVEZETŐ FELSZÓLALÁS

Kalicz Nándor kandidátusi vitáján.

Amit elmondandó vagyok, annak előljáró részéről most egy esztendeje, Dr. Bóna István kandidátusi vitájának bevezetőjeként kellett volna szólnom. Nem magam vagyok az oka, hogy akkor nem mondhattam el és ez így mára, széleskörű irodalmi és anyagismerettel, kitartó szorgalommal dolgozó második rendes aspiránsom, Dr. Kalicz Nándor vitájára maradt. Időszerűségéből és igazságából így sem vesztett semmit.

Akkor is úgy éreztem, ma is úgy látom, - és ennek hangot is kell adnom -, hogy az aspiránsvezetőnek, komoly és érdemes munkát végző aspiránsa nem az együtt átdolgozott három esztendő alatt, hanem a tudományos nyilvánosság előtt lezajló vitája során okozza - éppen nem az értekezés miatt - a legnagyobb gondot.

A vonatkozó szabályok igen helyesen, kizárják a vitából az érdekelt vezetőt, de lehetővé teszik, hogy a vita előtt felszólaljon. Ez a lehetőség felfogásom szerint, kötelességet jelent, amelyet teljesíteni kell: fel kell szólalnom. És ez a felszólalás az, ami gondot okoz.

Könnyű volna odaállni azok közé, akik kötelességszerűen elfogulatlanul bírálják, mert semilyen más bírálatnak nincs értéke. Hiányokra, vagy éppen hibákra mutatnak rá, felfogásuknak megfelelően. Még könnyebb volna odaállni, ahonnan elismerő szó, dicséret hangzik el, de akármelyiket tenné az aspiránsvezető, máris belekapcsolódnék a vitába, amihez pedig nincs joga.

Az a három év, amely alatt az aspiráns örömmel vállalt reárártott kötelességeit végzi és számot ad az ideológiában, idegen nyelven és választott szakja előírt anyagában való jártasságáról, de főleg az a lényegében már az első esztendőben meginduló, az értekezés előkészítéséhez vezető munka ki kell, hogy alakítsa a bizalmas kapcsolatot vezetőjével. Enélkül a közös munka nem képzelhető el. Ez magával hozza, hogy a vezető nemcsak az eredményeket tudja és ismeri, de az azokhoz vezető utat is látja az aspiráns munkáján keresztül. És ez nem szűnik meg az értekezés benyújtásával

sem, hanem folytatódik akkor is, amikor a birálatok az aspiráns kezeihez jutottak, és amikor az aspiránsnak az opponensi véleményekkel szemben a saját álláspontjának helyességét kell bebizonyítania, megvédelmeznie. Hogy tehát a vezető az opponensi véleményeket nem a vita során ismeri meg, az aligha lehet kétséges, s ha az ellenkezőjét állítanám, nem hiszem, hogy bárki is elhinné.

Mindez a két embernek az ügy érdekében kialakult - ha ugyan már előbb is meg nem volt - jó kapcsolatából természetesen következik. Az elmondottak után a magam részéről nem is tudom másként elképzelni, és azt hiszem ebben nem állok egyedül.

És mert ez így van, egészen természetesnek tartom, hogy magáról az értekezésről nem is fogok beszélni, mert óhatatlan volna, hogy akaratom ellenére a vitába bele ne kerülnek, sőt az opponensi véleményekkel is ne foglalkoznák.

Szerencsére, két utolsó rendes aspiránsom - de ebbe a gondjaimra bizott Gábori Miklóst is beleérttem - nemcsak kandidátusi értekezésükkel léptek az ígéretes régészek sorába, hanem annak megírása előtt, írása közben és azóta is nem egy olyan kisebb-nagyobb értekezést, tanulmányt, cikket irtak, amelyeknek komoly mondanivalója van az ősrégészeti kutatás számára.

Áll ez Dr. Kalicz Nándor eddig végzett munkájára is, amelyről beszélve elkerülhetem a vita anyagát, de ugyanakkor ezekkel a jelentős problémákkal is foglalkozó munkákra ráirányíthatom az igen tisztelt Bizottság figyelmét.

Már 1955-ben elkészült diplomamunkájával (1), amelynek terepbejárásához az egyetem nyújtott segítséget, általános tájékoztatásom után, már egyetemi pályája kezdetén megmutatkozó komoly érdeklődésének következményeként, olyan egészséges munkamódszert alakított ki, amely nem pusztán lelőhelykeresést jelentett, hanem a lelőhelyek térképrevitelével, a már 1876 óta az irodalomban is sokszor említett Tiszazug településtörténetét is összefoglalta, szinte kulturánként kijelölve azokat a terepeket, amelyek a váltakozó korok gazdasági életének kedvező feltételeket nyújtottak. De nem feledkezett meg a terület kutatástörténetéről sem. Különös érdeme mindezen felül a dolgozatnak, hogy először hivta fel a figyelmet a vonaldiszes ke-

rámia, az addig ismertnél nagyobb elterjedésére és az Alföldön játszott nagyobb szerepére. Ennek a kerámiának élesen elváló határokon túl nyúló kapcsolatait azóta is keresi és már eddig is figyelemreméltó eredményeket ért el ezen a téren. A jól átgondolt módszer azóta - éppen az ő vezetése és irányítása mellett - több ilyen dolgozat elkészítésére is ösztönzést adott, s ad jelenleg is, amikor a kutatási tervben is jelentős helyen álló régészeti kataszter munkálataihoz is nevelt fiatal régészeket.

Nem sokkal később, részben terepjárások, részben az irodalom, de főként saját ásatásai alapján a harangalaku edények Budapest-környéki lelőhelyeit foglalta össze (2). Felvázolta ennek a csoportnak a korabronz-korban játszott szerepét és a budakalászi temető siregyütteseinek alapján megállapította azt a kísérő kerámiát, amely ennek a csoportnak lelőhelyeit még akkor is felismerhetővé teszi, ha a legjellegzetesebb diszedények hiányoznak is az együttesből.

Az Alsódémedi határban feltárt 17 sír (3) anyagának részletes összehasonlítása a legkorábbi bronzkorba datált temetők kapcsolatait részben a harangalaku edényekkel, részben a távolabbi vidék - Szeged környéke - korai bronzkorával állapította meg.

Nagy fontosságú rézkori kronológiánk végleges megállapítása szempontjából a Székely község határában végzett ásatásának rétegtani eredménye (4). Fontos azért, mert a péceli kultúrának relativ időrendi helyzetét, a jómagam megállapításával ellenkező értelemben, de helyesen határozta meg, mindenben igazolva - ez alkalommal jól elválasztható rétegekkel meghatározható telepen - azt, amit B. Kutzián Ida a Tiszapolgári temető és annak sírjaiba nyúló péceli település gödreivel már az 1955-ben tartott konferencián elhangzott előadásában, határozottan megállapított. Ez a dolgozat pontos rétegtani megfigyeléseivel nagyban elősegítette azt az eredményes közös munkát, amelyet Kutzián Idával együtt csak az imént közölhattünk minden bizonyító anyagával együtt (5).

Paszabon, a község területén régebben talált bodrogkereszturi - valószínűleg sírlelet (6) alapján a kultúra déli összefüggéseit állapította meg. Ez a dolgozat általában jellemzi Dr. Kalicz Nándor még legkisebb dolgozatában is megfigyelhető munkamódszerét. Még a legjelentéktelenebbnek látszó leletekben is a kor egészébe helyezését tartja - igen helyesen - céljának, és

több esetben is olyan problémákat vet fel, amelyeket éppen ezek a leletek vihetnek közelebb a megoldáshoz. Természetes, hogy ilyen feltevésekhez olyan általános felkészültségre, széleskörű irodalmi és anyagismeretre van szükség, amely megóvja a kutatót a délibáb kergetés veszélyétől.

Ahogy kandidátusi dolgozatában, úgy a védett telepekről és erődítések-ről szóló dolgozatában is Észak- és Kelet-Magyarország területe érdekli (7). Ez a dolgozat, amelyet egy műemlékvédelmi konferencián elhangzott hozzászólásom előzött meg (8), a jelzett területen legkorábban épített erődítések kérdését vizsgálja, kapcsolatban a történeti eseményekkel. És itt - bár más helyen is - kitűnik a leletek értékelésén tulmenő történeti szemlélete. Azt vizsgálja, mik azok az okok, amelyek az egyes népcsoportokat erődítések építésére kényszerítették. Ilyennek találja pl. a tiszai kultúra előnyomulását a bükki kultúra területére. És ezzel a megállapításával állást foglal egyrészt a két kultúra időrendi és az előbbi déli eredete kérdésében is. De érinti a herpályi kultúra erődítéseit éppen úgy, mint a péceli és hatvani kulturák erődítésének viszonyát is. A dolgozat jó meglátásai után, joggal várjuk tőle az ilyen tárgyú kutatások, főleg a Tiszától keletre eső területeken nagyon elhanyagolt állapotának megváltoztatását, a régen abban maradt kutatások tovább folytatását.

Az Igrici határban feltárt sírok feldolgozásában (9) első ízben foglalta össze az egyeki kultúra jellegzetes lelet anyagát, időrendi helyzetét és kapcsolatait. De a további kutatást nem sajátította ki magának, hanem megfigyeléseit, elgondolásait nagy pedagógiai készséggel bocsátotta rendelkezésére egyik szakdolgozaton dolgozó hallgatónknak (10), éppen úgy, mint az irányításával végzett nyergesujfalusi bronzkori telep feldolgozását (11).

Szerencsés kézzel nyult hozzá a felsőszőcsi csoport anyagához (12). Nemcsak összegyűjtötte, a jelenleg megtalálható leleteket, de újabb hiteles anyag alapján sikerült időrendi helyzetüket is pontosan körülhatárolni, s a kultúra származását megállapítani.

A Baktalórántházi sírlelet (13) feldolgozása kapcsán a tölcséresszájú edények korabronzkori hatását mutatta ki Kelet-Magyarországon. Ez a kérdés a péceli kultúra eredetének problémájával is összefügg. Ezzel azonban kandidátusi értekezésében is foglalkozik, jelentős vitakészséggel az ellenkező véleményen lévő külföldi irodalom tüzetes ismeretében (14).

Ne maradjon említés nélkül, hogy az UNESCO támogatásával megje-

lenő. *Inventaria Archaeologica* magyarországi első füzetében az Ózd-centeri urnasírok anyaga (15) az elmúlt hetekben jelent meg és így hamarabb került a külföldi szakemberek kezébe, mint a vita alatt álló értekezés már régen nyomdában levő első része.

Csak érinteni kívánom itt azokat a rövid összefoglalásokat (16), amelyek Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abauj-Zemplén megyei kutatásokról szólnak, messzebbre visszanyulva ott töltött szolgálati idején. Helytörténeti munkásságát sem kívánom részletesen ismertetni (17).

Az érdeemes régi kutatók tárgyilagos értékelését mutatja Érdy János aszói kutatásairól szóló megemlékezése (18) s e vidék kutatástörténetéről általában szóló dolgozata (19).

Ha még megemlítem három könyvkritikáját (20) és azt, hogy mind nyíregyházi, mind miskolci hivatali beosztása idején kivette részét a helyi lapok és folyóiratok tudományos népszerűsítő és ismeretterjesztő munkájából, (21) amivel nagyban hozzájárult az érdeklődés felkeltéséhez és a leletbejelentések előmozdításához, azt hiszem sikerült képet rajzolnom eddigi munkásságáról. Ebből természetesen hiányoznak azok az ásatási és egyéb muzeumi munkák, amelyek publikálásra nem alkalmasak, de tudományos anyaggyűjtésünket jelentősen gazdagítják. De nem lehet itt szó azokról a most folyó kisebb-nagyobblélegzetű dolgozatokról, vagy éppen monográfiákról sem, amelyek most vannak *in statu nascendi*, de amelyekből bőségesen juttatott anyagot azoknak, akik egyik-másik témáról tőle kértek felvilágosítást.

Munkatársa a *Művészettörténeti Lexikonnak* (22) és *Handbuch der Europäischen Vor- und Frühgeschichte* (23), Prágában Jan Filip professzor szerkesztésében megjelenő modern szellemű enciklopedikus munkának.

Kötelességemnek tartottam mindezt - ismételten hangsúlyozom a vitán kívül - elmondani, már csak azért is, hogy a velem több mint tíz éve kapcsolatban lévő Dr. Kalicz Nándor tudományos és nevelőmunkáját a legmelegebben ajánljam az i. t. Bizottság szives figyelmébe.

BANNER JÁNOS

J e g y z e t e k

1. / Tiszazug őskora. Jászkunság, 3 (1955) 34-41. - Tiszazug őskori települései. Régészeti füzetek. 8 (1957) 96 l.
2. / Adatok a harangalaku edények Budapest-környéki elterjedéséhez. Fol. Arch. 7 (1955) 45-60.
3. / Korabronzkori hamvasztásos temetkezések Alsónémedi község határában. Arch. Ért. 84 (1957) 125-132. - Frühbronzezeitliche Brandbestattungen in der Umgebung der Gemeinde Alsónémedi. Acta Arch. Hung. 9 (1958) 196-209.
4. / Rézkori sztratigráfia Székely község határában. Arch. Ért. 85(1958)3-6.
5. / Swiatowit 23 (1960) 341-361. - Acta Arch. Hung. 13 (1961) 1-32. - Bericht über den V. Internationalen Kongress für Vor- und Frühgeschichte. Hamburg 1958. - 1961 40-53.
6. / Rézkori lelet Paszab község határában. Jósá András Múzeum Évkönyve 1 (1958) 1960 9-23.
7. / Védett telepek, erődítések problémája Észak- és Kelet-Magyarországon a bronzkor kezdetéig. Rég. Dolg. 2. (1960) 33-44. - Über die Frage der befestigten Siedlungen in Nord- und Ostungarn bis zum Beginn der Bronzezeit. Annales Universitatis Scientiarum Budapestensis... 2 (1960) 251-260.
8. / Rég. Dolg. 2 (1960) 105-111. - Építési és Közlekedéstudományi Közlemények. 2 (1952) 461-465.
9. / Későbronzkori urnatemető Igrici község határában. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 2 (1958) 1960 45-72.
10. / Kovács Tibor: Az egyeki hamvasztásos temető helyzete a Tiszavidék bronzkorában. Kézirat. 1962.
11. / Bándi Gábor: A nyergesujfalui téglagyári korabronzkori telep és a tokodi csoport néhány kérdése. Kézirat. 1962.
12. / A későbronzkori felsőszőcsi csoport leletei és kronológiai helyzete. Arch. Ért. 87 (1960) 3-15.
13. / A baktalórántházi sírlelet. A Jósá András Múzeum Évkönyve 2 (1960) 1962, 7-17.
14. / Neustupný, E., Zur Entstehung der Kultur mit kannellierten Keramik. Slov. Arch. 7 (1959) 260-282.
15. / Inv. Arch. Ungarn I. Kupferzeit und Grabfunde der Pécelér Kultur aus der Donau-Theiss-Gegend; Transdanubien und Nordungarn, Bonn 1962. Blatt U4-U7.
16. / Régészeti leletek és kutatások Szabolcs-Szatmár megye területén 1945-56 között. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1956. 51-60. - A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletei 1957-ben. A Herman Ottó Múzeum Évköny-

- ve 1 (1957) 166-168. - Régészeti kutatások és leletek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 2 (1958) 1960 29-132.
17. / Heves megye régészeti emlékei. s. a. - Rudabánya őskora. A rudabányai ércbányászat története 1958. - Kisvárda és környékének története. Ujkőkör, rézkor, bronzkor. - A kisvárdai vár története. 1961 61-78.
18. / Régi ásatások új eredményei. Rég. Dolg. 3 (1961) 57-60. -
19. / Aszód környékének régészeti kutatása. s. a.
20. / Arch. Ért. 85 (1957) 232-235. - 88 (1961) 302-303. - 88 (1961) 305-307.
21. / Szabolcs-Szatmári Néplap 1955. dec. 13. - Kelet-Magyarország márc. 24. - június 23. - július 7. - október 8. - Észak-Magyarország 1957. nov. 30. - 1958. május 8. -
22. / Az őskor művészete. s. a.
23. / Neolitikus címszavak. Handbuch s. a.